

Hodnotíme-li vývojové tendence uvnitř socialistické soustavy a vývojové tendence v mezinárodních vztazích, musíme dospět k závěru, že existují v podstatě příznivé podmínky rozvoje demokratizačního procesu v Československu. I když bylo možno setkat se s hlasy spojujícími tento vývoj s nadějemi na návrat k nesocialistickým poměrům, jde o hlasy ojedinělé, které nepřevládají v kapitalistickém ani v socialistickém světě. Skutečnost, že Československo razí nové cesty rozvoje, vzbudila mimořádnou pozornost v celé světové veřejnosti a vytvořila sama o sobě podmínky pro rozvoj zahraničně politické iniciativy ČSSR. V důsledku tohoto vývoje nesporně stoupla autorita ČSSR a nesmírně vzrostly sympatie a naděje v socialismus uvnitř komunistického a socialistického hnutí. Proto v současné etapě vývoje socialistické soustavy a vývoje mezinárodního neexistuje větší nebezpečí demokratizačnímu procesu v Československu než vlastní nerozhodnost a nedůslednost.

EVROPSKÁ BEZPEČNOST — VOJENSKÉ SOUVISLOSTI

Oldřich Mahler

Systém bezpečnosti v Evropě musí vycházet ze současné strategické situace a splňovat požadavky na bezpečnost i z hlediska vojenského. Jinak představy o řešení mohou být málo reálné, či přijatá řešení málo účinná. V extrémních případech, tj. nebudou-li brány v úvahu racionální požadavky obrany, mohou být taková řešení dokonce nebezpečná.

Evropskou bezpečnost nelze zajistit jen vojenskými prostředky [přednostně na nich až dosud spočívala, a jak dokazuje praxe, není to bezpečnost právě nejbezpečnější].

Poněvadž však bezpečnost Evropy je především bezpečností před válkou, zůstává vojenský faktor limitujícím na všech etapách až do konečného řešení.

Vzhledem k tomu, že bezpečnost před válkou nelze zajistit jen evropským, tj. regionálním řešením (mír je nedělitelný), půjde vždy pouze o větší či menší míru bezpečnosti.

V pojetí otázek evropské bezpečnosti se odrážejí dvě odlišné etapy poválečného vývoje, a v neposlední řadě i vývoje vojenství. V první etapě převládl tlak k dosažení nejzazší bezpečnosti vytvořením univerzálního (homogenního) společenského systému. Tohoto maximalistického cíle mělo být dosaženo všemi prostředky, tudíž i násilnými. V koncepcích i praktické politice se počítalo s ozbrojeným násilím jako s historickou nutností a vše logicky směřovalo k prověrce silou. Úměrně tomu byla přisuzována významná úloha vojenskému poměru sil a veškeré úsilí směřovalo k zajištění rozhodující převahy nad potenciálním protivníkem. V souladu s válečnými možnostmi stran byly posuzovány možnosti politického řešení.

Při praktické konfrontaci sil však tato, dalo by se říci, totální politická strategie živená nesmiřitelnými ideologiemi narazila na nepřekročitelné meze možností a žádné straně se nepodařilo takový systém bezpečnosti vytvořit. K upřesnění nutno dodat, že o jeho realizaci velkou válkou (a jinak ho nebylo možno prosadit) se ani jedna ze stran nepokusila. K tomu přispěla i okolnost,

že dílčí prověrky silou, jako byla například válka v Koreji, potvrdily omezené možnosti dosáhnout politických cílů silou a nutily hledat místo generálního střetnutí oboustranně přijatelný kompromis.

Přestože se žádné straně nepodařilo realizovat plán na zajištění vlastní bezpečnosti vytvořením univerzálního společenského systému, anebo právě proto, vznikl postupně zvláštní systém bezpečnosti. Bezpečnosti založené především na vojenské rovnováze dvou proti sobě stojících aliancí. Bezpečnosti podmíněné neustálým růstem rizika vzájemného zničení v případné válce, a tím i schopnosti obou stran zachovat *status quo* vzájemným odstraňováním.

Místo Evropy v boji dvou světů. Hlavním faktorem, který omezoval válečné možnosti západních vojenských seskupení, byl pro ně nepříznivý poměr sil v Evropě a Asii, kde se síly socialismu staly převládajícími. To mělo nesporně svůj vliv nejen na celkovou situaci a možnosti obou táborů, ale muselo se zvlášť výrazně projevit na strategickém postavení a vojenské politice západoevropských států.

Výrazná polarizace sil, která vedla k vytvoření dvou antagonistických táborů, v jejichž čele stojí nejsilnější mocnost euroasijského kontinentu — Sovětský svaz a nejsilnější mocnost amerického kontinentu — Spojené státy, určila místo západoevropských metropolí ve světové politice. Na rozdíl od dřívějška, kdy Evropa a politické zájmy evropských mocností tvořily základ světové politiky, v poválečných letech se Evropa stává jen jednou z oblastí, kde dochází k střetávání zájmů supermocností. Přitom význam Evropy s rostoucím důrazem na celosvětové problémy klesal. Tomuto procesu napomáhal pokles politických, ekonomických a vojenských sil západoevropských států, z nichž se po druhé světové válce staly mocnosti druhého řádu. Vliv takových mocností jako Velké Británie, Francie, Německo, Itálie na světovou politiku se v tomto období zmenšil, současně však vzrostla jejich závislost na světovém vývoji. Evropské problémy se promítají na pozadí širších celosvětových vztahů a rozporů, které jsou i z hlediska evropského vývoje často rozhodující. Tím vstupují do hry faktory a síly, které jsou v mnoha případech mimo dosah a vliv evropských národů. V první řadě to platí o rozhodujících prostředcích násilí, které jsou koncentrovány v rukou světových velmocí, bez jejichž záruk se evropské státy neobejdou.

V této situaci se objevuje snaha západoevropských vlád hledat bezpečnost v těsném spojení s rozhodující silou západního společenství, se Spojenými státy. Odpověď na složitou otázku, nakolik byla tato snaha podmíněna strachem ze „sovětského vpádu do západní Evropy“, či aktivní antikomunistickou politikou, ponechme historikům. Nespornou skutečností zůstává, že komplexní vytvořené v tomto období komplikují ještě dnes jakékoliv řešení základních otázek evropské bezpečnosti.

Ve strategii západoevropských zemí tohoto období lze rozeznat některé specifické rysy: a) snahu vyhnout se vzájemným válečným konfliktům, řešit smírně vzájemné rozpory, a tak se vyhnout vlastnímu oslabení, b) aktivní účast na americké politice zadržování komunismu a později i na americké politice „osvobození“, jejímž cílem byla likvidace socialistického zřízení v zemích východní Evropy, c) podřízení vlastní strategie strategii americké (hlavně účastí v NATO), d) ztráta schopnosti udržet silou rozsáhlá koloniální panství a postupné přepouštění úlohy světového četníka Spojeným státům.

Vcelku lze říci, že vojenská politika západoevropských vlád v první poválečné etapě zavedla jejich země do téměř úplné vojenskopolitické závislosti na Spojených státech.

Koncem padesátých a začátkem šedesátých let se objevuje možnost jiného řešení, přestože základem světové bezpečnosti i nadále zůstává vzájemné šachování dvou světových supervelmocí, v evropské modifikaci — vzájemné šachování dvou vojenskopolitických seskupení: NATO a Varšavské smlouvy. Pro ČSSR, stejně jako i pro ostatní evropské socialistické země, zůstává Sovětský svaz i dnes hlavním garantem jejich bezpečnosti. Je to však bezpečnost v rozdělené Evropě, bezpečnost založená na málo stabilní rovnováze sil, bezpečnost, která může být likvidována různými nahodilostmi, bezpečnost, která vyžaduje stále většího úsilí a více prostředků na obnovování rovnováhy, bezpečnost, která je zakládána na stále větším arzenálu ničivých prostředků.

Za takových okolností nelze vyloučit možnost přímého použití násilí (jinak totiž sám princip odstrašování, na němž je dnes založena určitá stabilita, by přestal fungovat), a tím i možnost zničení bezpečnosti evropských národů.

A v tom je meritum věci — vojenská síla může sice přispívat k zajištění bezpečnosti i v poměrně dlouhém historickém období, nemůže však zajistit úplnou a trvalou bezpečnost.¹⁾ Té může být dosaženo jen na základě širšího politického řešení (což předpokládá konec konců nalezení jiného principu, než jakým je v mezinárodních vztazích násilí, odstranění všech rozporů těchto válečných střetnutím, homogenizaci politických zájmů v celosvětovém měřítku). Vytváření trvalého systému bezpečnosti světa předpokládá likvidaci prostředků násilí, a to nejen v měřítku regionálním, například evropském, ale celosvětovém. To samozřejmě neznamená, že dílčí řešení, jakým vytvoření smluvního systému evropské bezpečnosti bezesporu je, by nemohlo mít pozitivní význam pro konečné řešení. Za určitých předpokladů může být významným krokem k řešení širších celosvětových problémů, není však řešením konečným, a proto není prosto vážných rizik.

S tím souvisí otázka, zda hledat zajištění evropské bezpečnosti ve vojenské neutralizaci Evropy či jejích částí, nebo pod prahem těchto radikálních opatření. V případě, že přijmeme druhé východisko, orientujeme se tím na zachování současného stavu, i když s určitým vylepšením. Podstata bezpečnosti zůstane stejná — odstrašování se všemi svými zápornými důsledky.

První východisko má však rovněž svá vážná úskalí. Hlavní? Je to jen dílčí, a ne definitivní řešení. Velké oběti mohou přinést malou jistotu.

V závěsu za tím jdou vážné otázky: Může se Evropa vzdát svého vlivu na další politický vývoj, což by ve světě, ve kterém jsou vztahy mezi národy založeny na síle, vojenská neutralizace pravděpodobně znamenala, může Evropa přenést odpovědnost za světový vývoj na obě supervelmocí, ke kterým v budoucnosti bude patřit i Čína, možná Japonsko a další?

Na tyto otázky někteří odborníci odpovídají dalšími otázkami: Zda naopak by Evropa kroky k redukci zbrojení nepřekonávala práh, na který naráží, zda by si neuvolnila ruce k většímu vlivu na mezinárodní dění tím, že by uvedla

¹⁾ Odstrašování totiž může selhat zcela, což přivodí zničení globální, nebo nemusí krýt všechny stupně spektra násilí, což přivodí zničení místní. ČSSR má zájem na vytvoření nadějnějšího systému bezpečnosti jak v měřítku evropském, tak i světovém.

do pohybu jiné potenciály? Tito odborníci mají na mysli především působení v oblasti morální, plné využití morálního potenciálu evropských národů (což je ovšem pojem velmi neurčitý).

O možnosti nenásilného řešení evropských rozporů, o zajištění evropské bezpečnosti na jiném principu, než je odstrašování, se hovoří v posledních letech hodně. Poukazuje se přitom na pozitivní prvky evropského vývoje (v oblasti politické, ekonomické, kulturní aj.), které údajně takové řešení umožňují. Nebude na škodu podívat se, zda se odrážejí tyto pozitivní prvky evropského vývoje i ve vojenské oblasti.

Při zběžném pohledu na málo utěšenou situaci vojenských paktů, NATO a Varšavské smlouvy (VS), a další realie lze říci, že ano. Při důkladnějším rozboru vojenskopolitických skutečností však neshledáme situaci tak jednoznačnou.

Všimněme si nejprve kvantitativního vyjádření vojenského úsilí obou stran. Jedním z významných ukazatelů míry úsilí ve vojenské oblasti jsou nesporně přímé vojenské výdaje. Zde, bohužel, žádný pozitivní vývoj nemůžeme zaznamenat. Vojenské výdaje rostou natolik nebývalou měrou, že jsou dokonce srovnatelné s lety druhé světové války. V letech 1962—1965 vzrostly v celosvětovém měřítku ze 120 na 130 miliard dolarů. V roce 1966 činily asi 140 a v roce 1967 stouply na 150 až 160 miliard dolarů. Za druhé světové války činily průměrné roční výdaje cca 186 miliard dolarů. V roce 1965 připadalo ze 130 miliard dolarů plných 113 miliard dolarů na USA a Evropu a jen 17 miliard dolarů na ostatní svět. Přepočteno na jednoho obyvatele, v USA a Evropě je to 145 dolarů, v Asii, Africe a Latinské Americe 10 dolarů. (Vojenské výdaje v tzv. rozvojových zemích v letech 1960 až 1965 stouply o 50%.)

Tyto údaje jsou spíše alarmující než uspokojivé. S určitými výhradami můžeme k pozitivním prvkům evropského vývoje zařadit snižování početních stavů vojsk na evropském kontinentě.²⁾ Celkový počet ozbrojených sil Varšavské smlouvy se za posledních pět let snížil o více než čtvrt miliónu osob (přesně o 270 tisíc). K tomuto snížení došlo především zásluhou SSSR, který od roku 1962 snížil ozbrojené síly o 380 tisíc. U ostatních členských států Varšavské smlouvy však došlo k mírnému zvýšení početních stavů (kromě Rumunska, které snížilo početní stav ozbrojených sil o více než 20%). Z hlediska jednotlivých druhů ozbrojených sil států Varšavské smlouvy jsou trendy odlišné. Zatímco pozemní síly se pronikavě zmenšily (téměř o půl miliónu — o 470 tisíc), vojenské vzdušné síly vzrostly o 223 tisíc osob.

Pokud jde tudíž o ozbrojené síly států Varšavské smlouvy, probíhají souběžně dva protichůdné procesy: snižování počtu ozbrojených sil je provázeno větší technizací a růstem palebné a úderné síly vojsk.

Pokud jde o Severoatlantický pakt, je situace ještě složitější. Obě křídla paktu, tj. západoevropská a severoamerická, se vyvíjela odlišně. Početní stavy ozbrojených sil západoevropských účastníků paktu se za posledních pět let snížily o 174 tisíce osob. Viz tabulku č. 1.

---

²⁾ Vzhledem k nedostatku údajů o vojenské síle socialistických zemí publikovaných v našem tisku používáme údaje z ročenek britského Ústavu strategických studií. Ty samozřejmě nelze přijímat bez výhrad. Domníváme se však, že pro náš účel, tj. pro odhalení určitých vývojových trendů, postačí.

Tabulka č. 1

Srovnání početních stavů NATO bez USA a Kanady v letech 1962—67

Rok	Ozbrojené síly celkem (tis. osob)	Pozemní síly (tis. osob)	Vojenské námořnictvo (tis. osob)	Vojenské vzdušné síly (tis. osob)
1962	3 099,0	2 151,5	365,5	589,5
1967	2 925,1	2 026,0	349,2	550,2
Rozdíl	— 173,9	— 125,5	— 7,3	— 39,3

Ke snížení došlo u všech tradičních druhů ozbrojených sil, hlavně však u pozemních sil, kde úbytek činí 125 tisíc. Jinak ovšem vypadá situace, zkoumáme-li změny z hlediska jednotlivých zemí. Zde je charakteristické, že zatímco většina západoevropských zemí snižuje počty svých ozbrojených sil (nejvíce Francie — o 185 tisíc), západní Německo a Portugalsko je zvětšují. NSR o 107 tisíc, Portugalsko o 68 tisíc.

K mimořádně velkému zvýšení početních stavů dochází v USA. Za posledních pět let zvětšily ozbrojené síly o 585 tisíc. Toto zvýšení je vyvoláno především americkou agresí ve Vietnamu a přímo poměr sil v Evropě neovlivňuje. Mění však celkový poměr vojenských sil ve světě, a tím se týká i vztahu mezi NATO a VS.

Ještě méně povzbudivý je vývoj v oblasti nejmodernějších prostředků ozbrojeného zápasu. Za posledních pět let se jaderné zbraně rozšířily na pět mocností, jaderné prostředky vytvořila Francie a Čína. Díky jaderným pokusům pod zemí se zdokonalovaly jaderné zbraně USA a SSSR. Rychle rostl počet nejdokonalejších prostředků napadení — řízených střel. V prostředcích strategického a strategicko-operačního významu byl za posledních pět let zaznamenán tento růst:

Tabulka č. 2

Růst prostředků strategického napadení v letech 1962—1967

	Státy NATO			Státy VS		
	1962	1967	Rozdíl	1962	1967	Rozdíl
Mezikontinentální řízené střely	400—500	1054	+554	75	520	+445
BŘS na lodích (ponorkách)	250	656	+406	—	130	+130
BŘS středního doletu	—	—	—	700	725	+ 25

Na evropském kontinentě narůstalo také množství jaderné munice připravené k použití pro případ konfliktu. Množství americké jaderné munice všeho druhu umístěné ve skladech v západní Evropě (hlavně v NSR) se podle McNamarova prohlášení zvýšilo o 60%.

I přes snížení početních stavů vojsk západoevropských členských zemí NATO vzrostly jejich vojenské výdaje za posledních pět let o 5 921 miliónů dolarů.

Vidíme tedy, že i přes určité snížení početních stavů evropských armád vývoj nesměruje k oslabení vojenského prvku, nýbrž naopak k dalšímu posílení celkové síly a účinnosti vojenských systémů.

Tyto skutečnosti v úvahách o zajištění evropské bezpečnosti nelze pouštět se zřetele. Nebylo by ovšem správné udělat z nich jednostranný závěr, že vojenský prvek brání jakémukoliv pozitivnímu řešení evropských otázek. Vojenský zájem je odvozený, vojenská opatření, i když odrážejí specifikum vojensství, plynou ze zájmu a cíle politického. Jedině jejich zásadní změna může přivodit i zásadní změnu vojenské situace v Evropě. Stěží tomu může být naopak.

Z různých stran se ozývá požadavek evropského řešení evropských otázek vytvořením evropského systému bezpečnosti bez přímé účasti Spojených států apod.

Hlavní skutečností, která brání evropskému řešení evropských otázek, je strategické postavení Evropy, její úloha a místo ve světové politice. Z hlediska zkoumaného problému, tj. evropské bezpečnosti, má mimořádný význam skutečnost, že relativní stabilita politických vztahů v Evropě je dosahována prostřednictvím širší vojenské rovnováhy mezi západní aliancí a socialistickým společenstvím, zvláště pak mezi SSSR a USA.

Bez přímé vojenské angažovanosti USA v Evropě by vojenský poměr sil vypovídal ve všech hlavních ukazatelích ve prospěch států Varšavské smlouvy. Tím by byla podle strategií NATO (a zde je nutno zdůraznit, že podobné názory sdílají kromě vlád USA, Velké Británie a NSR i mnozí oficiální představitelé malých zemí NATO) porušena relativní rovnováha vojenských sil v Evropě a místo stability by nastoupila nestabilita. To by vedlo k růstu reálného nebezpečí válečného konfliktu, které je dnes malé. Proto vyloučení USA z rozhodování o osudech Evropy by, podle názoru uvedených kruhů, mohlo mít spíše negativní než pozitivní výsledky.

Abychom mohli posoudit, nakolik jsou podobné úvahy myšleny upřímně, musíme alespoň v nejobecnější rovině posoudit některé skutečnosti.

Je známo, že NATO s americkou účastí má v mnoha důležitých ukazatelích vojenské síly (kromě řízených střel středního doletu, počtu divízií, počtu tanků apod.) převahu nad státy Varšavské smlouvy. Zvláště výrazně tato převaha vyplyne při srovnání velikosti ozbrojených sil a přímých vojenských výdajů obou koalic: viz tabulku č. 3, 4, 5.

Z tabulky č. 5 vyplývá, že přímé vojenské výdaje zemí NATO jsou téměř 5krát větší než zemí VS. Hlavní podíl na evropských vojenských výdajích Západu mají Spojené státy se svým 70miliardovým rozpočtem. V buržoasních robezech se uvádí, že skutečné vojenské výdaje Sovětského svazu činí 30—35 miliard dolarů. I tak by ovšem vojenské výdaje členských zemí NATO byly skoro 3krát větší než zemí VS.

Tabulka č. 3

Srovnávání početních stavů OS NATO a VS v roce 1967

	Počet obyvatel mil.	OS celkém tis.	Pozemní síly tis.	Vojenské námořnictvo tis.	Vojenské vzdušné síly tis.
Země VS	334,4	4 309	2 845	515	699
Země NATO	511,07	6 428,1	3 538,2	1 396,2	1 494,2
Rozdíl	- 176,67	- 2 119,1	- 693,2	- 881,2	- 795,2

Tabulka č. 4

Rozdíly v početních stavech OS mezi NATO a VS v letech 1962, 1965, 1967

Rok	OS celkém tis.	Pozemní síly tis.	Vojenské námořnictvo tis.	Vojenské vzdušné síly tis.
1962	- 1335	+ 84,5	- 478	- 478,5
1965	- 1414,7	- 44	- 742	- 778,4
1967	- 2119,1	- 693,2	- 881,2	- 795,2

Tabulka č. 5

Srovnání přímých vojenských výdajů VS a NATO v roce 1967

	mlrd. dol.
země VS	21 316,5
země NATO	95 217,1
Rozdíl	- 73 900,6

Vojenské rovnováhy, a tím i zvláštní stability, která se vztahuje do určité míry na Evropu, je dosahováno ani ne tak značnými konvenčními silami, jako spíše schopností obou supervelmocí vzájemně se zničit ve všeobecné jaderné válce. Tato schopnost je na rozhraní let 1967—68 dána těmito prostředky strategického napadení:

Tabulka č. 6

Hlavní prostředky napadení USA a SSSR v roce 1967

	USA	SSSR
Mezikontinentální balistické střely	1 054	520*
BŘS na lodích a ponorkách	656	130
BŘS středního doletu	—	725
Těžké bombardéry s dalekým doletem	520	150
Bombardéry středního doletu	75	1 100

*) Podle McNamarova vyjádření ze začátku letošního roku disponuje SSSR 720 mezikontinentálními balistickými střelami.

Uvedené prostředky jsou dostatečné pro vzájemné odstrašování a činí přímé vojenské střetnutí obou supermocností málo pravděpodobným. Totéž ovšem nelze říci o nepřímém střetu v různých omezených konfliktech. Současně není vyloučeno ani přímé střetnutí s omezenými cíli, v omezeném prostoru a s omezenými prostředky. Taková střetnutí mohou být zcela výjimečná, o to však závažnější a pro světový mír nebezpečnější.

Jestliže srovnání válečných potenciálů NATO a VS ukazuje, že Západ má v mnoha základních ukazatelích síly převahu, jestliže celkové srovnání válečných potenciálů svědčí ve prospěch rovnováhy, pak srovnání vojenské síly evropských socialistických zemí a evropských zemí západní aliance odhaluje slabost západoevropského křídla Severoatlantického paktu. Názorně nás o tom přesvědčí srovnání několika základních údajů: viz tabulku č. 7.

Tabulka č. 7

Srovnání početních stavů OS VS a NATO bez USA a Kanady za rok 1967

	OS celkem tis.	Pozemní síly tis.	Vojenské námoř- nictvo tis.	Vojenské vzdušné síly tis.	Mimoarmádní voj. orgány včetně pohr. vojsk) tis.
Země VS	4 309	2 845	515	699	1 022,5
Země NATO bez USA a Kanady	2 925,1	2 026	349,2	550,2	456
Rozdíl	+ 1 383,9	+ 819	+ 165,8	+ 148,8	+ 566,5

Uvedené cifry svědčí o převaze VS. Západoevropský vojenský systém však není z hlediska konvenční války zanedbatelný. Přihlédneme-li k dalším faktorům (například celkovému počtu obyvatel, tj. ke skutečnosti, že západoevropské křídlo NATO má téměř tolik obyvatel jako VS, k ekonomické úrovni, tech-

nizaci vojsk a dalším), vidíme, že jde spíše o rovnováhu než o převahu zemí VS.³⁾ Ovšem pouze z hlediska konvenční války, tj. s vyloučením nejmodernějších prostředků vedení ozbrojeného zápasu, především raketových jaderných zbraní.

Jinak ovšem vypadá situace, začneme-li ji posuzovat z hlediska dosaženého stupně akční jednoty v případném konfliktu, hlavně však z hlediska schopnosti vést válku za použití jaderných zbraní. Pak jsou zde nesouměřitelné veličiny nejen co do územní velikosti, zranitelnosti hlavních strategických cílů, ale především co do velikosti jaderných potenciálů.

O kvalitativním rozdílu svědčí tabulka strategických a strategickooperačních prostředků jaderného napadení evropských jaderných mocností (jde o prostředky, které byly koncem roku 1967 v operačním stavu neboli v pohotovosti k okamžitému použití).

Tabulka č. 8

Srovnání hlavních prostředků napadení SSSR, VB, Francie v roce 1967

	SSSR	VB	F
Mezikontinentální balistické střely	520	—	—
BŘS na lodích a ponorkách	130	—	—
BŘS středního doletu	725	—	—
Těžké bombardovací letouny s dalekým doletem	150	—	—
Bombardovací letouny se středním doletem	1 100	80	60

Výrazný nepoměr v prostředcích jaderného napadení a existující drtivá převaha SSSR je zatím hlavním důvodem, proč si západoevropské vládnoucí kruhy (a zde především vojenské) neumějí představit obranu západní Evropy bez účasti amerických jaderných prostředků a proč trvají na zachování NATO s americkou účastí (což je logické, alespoň v tom smyslu, že NATO bez USA ztrácí smysl).

Tím vystupují do popředí další významné otázky: Jsou existující vojenské pakty nezbytné k vytvoření smluvního systému evropské bezpečnosti, nebo jsou v dnešní podobě spíše překážkou? Mohou být existující vojenské pakty modifikovány tak, aby napomáhaly mírovému řešení evropských otázek? Je k tomu nezbytně nutná fyzická přítomnost amerických vojsk na evropském kontinentě?

Odpověď na tyto otázky v celé šíři může pouze politická strategie. Z hlediska vojenského, které odpovídá dnešním politickým koncepcím, je odpověď určována těmito skutečnostmi:

Poměr sil v Evropě po stažení amerických vojsk svědčí sice ve všech základních ukazatelích ve prospěch zemí VS, avšak u mnoha z nich ne zvláště výrazně. Srovnajme jen některé nejzákladnější ukazatele:

- a) evropské členské státy NATO mají 86 % obyvatel zemí VS,
- b) jejich vojenské úsilí vyjádřené přímými vojenskými výdaji je téměř stejné, což

³⁾ To vytváří určité možnosti pro realizaci evropského bezpečnostního systému, které zatím nebyly ani v teoretických úvahách dostatečně zhodnoceny.

- c) při nižších početních stavech vojsk znamená jejich vyšší technizaci,
d) přitom do tohoto srovnání započítáváme všechny síly SSSR.

Po odečtení sovětských sil nezbytných ke krytí závazků SSSR v Asii by srovnání nenukleárních sil nedopadlo pro členské státy Varšavské smlouvy tak příznivě, jak vypovídají obě uvedené tabulky.

Přitom je nutno brát v úvahu ještě další faktory síly, především faktor ekonomický. Srovnání ekonomické síly zemí západní Evropy a zemí VS rovněž nesvědčí příliš v neprospěch západní Evropy.

Z uvedených skutečností vyplývá, že západní Evropa představuje v nenukleární oblasti potenciální sílu, která může přispět k vytvoření vojensky stabilizovaného systému evropské bezpečnosti bez přímé účasti Spojených států. Na tuto možnost bychom se v našich úvahách o evropské bezpečnosti měli orientovat. Přitom můžeme nezávisle na tom učinit závěr, že celková síla, a tím i význam západní Evropy v příštích letech poroste.

Takový růst bude ovšem limitován její schopností v nejvyšší části spektra násilí. Spojeným úsilím západoevropských zemí lze zvětšit šance západní Evropy. Zatím je to jen hypotetická možnost a vzhledem k politickým vztahům uvnitř západoevropského křídla NATO to zřejmě dlouho ve sféře možnosti zůstane. Konstelace sil ve světě je taková, že západní Evropa se ještě delší dobu neobejde bez amerického jaderného krytí.

Uvedené skutečnosti vypovídají toto:

Většina vlád západoevropských členských zemí NATO (kromě Francie — a i zde pouze podmíněně) vychází z podobných úvah, pro většinu z nich je nepřijatelné vylučovat USA z jednání o evropské bezpečnosti, neboť podle nich jsou právě USA se svou jadernou silou garantem jejich bezpečnosti. Bezpečnostní systém dohodnutý s vládami západoevropských zemí musí s touto realitou počítat. (Nemuseli bychom s ní počítat v případě, že usilujeme o systém evropské bezpečnosti vytvořený z vůle evropských národů a prosazený proti vůli současných vlád v západní Evropě. Tato alternativa není tak nesmyslná, jak se může na první pohled zdát, současně to však není nejbližší možnost.)

Jinak ovšem vypadá situace, jakmile se začne uvažovat o formě americké účasti. Zde existují vážné diference, a tím i ochota k diskusím. V tomto smyslu můžeme najít ve všech zemích NATO činitele ochotné naslouchat a vážit různé možnosti řešení. Co tyto možnosti podmiňuje? Toho si všimneme podrobněji.

Relativní stabilita v Evropě je dána především rovnováhou, která blokuje použití násilí v nejvyšších částech spektra. Síly, které určují rovnováhu, jsou ve své podstatě mimoevropskou silou. Hlavní a rozhodující prostředky strategického odstrašování (a z hlediska zkoumaného problému je důležité, že se to týká především amerických strategických jaderných sil) jsou dislokovány mimo Evropu — na území USA, Sibiře a ve světových mořích a oceánech. Zachování vojenské rovnováhy nevyžaduje rozmístění strategických sil supervelmocí v Evropě. Dobré důvody je až dosud vedly k tomu, že dislokovaly tyto prostředky jinde.

Závěr: rozhodující prostředky strategického napadení, které především určují vojenský poměr sil ve světě, mohou garantovat bezpečnost Evropy, aniž jsou zde rozmístěny. S přihlédnutím k novým možnostem vojenské techniky, jako je například zvětšená možnost dálkové přepravy vojsk, jakož i ke skutečnosti, že válečný potenciál západní Evropy z hlediska konvenční války je téměř rovnocenný potenciálu Varšavské smlouvy, by stažení amerických vojsk z Evropy nemuselo být problémem.

Jinak ovšem vypadá situace, začneme-li ji posuzovat podle americké strategie pružné reakce, tj. z hlediska různých úrovní omezeného použití násilí, zvláště pak omezené jaderné války. Tento druh války leží pro americkou strategii stále ještě v oblasti omezených konfliktů, pro evropské národy však znamená totální válku a všeobecné zničení. K vyloučení této možnosti by měl přispět především smluvní systém evropské bezpečnosti a stažení amerických jaderných sil z Evropy.

Při hodnocení možnosti vzniku válečného konfliktu v Evropě se až donedávna předpokládalo, že by se dříve či později týkal nejvyšší části spektra, tj. že by přerostl ve všeobecnou jadernou válku. To vytvářelo dočasnou stabilitu v Evropě, která kryla téměř všechny stupně násilí.

Současný charakter rovnováhy raketových jaderných potenciálů obou supermoci sice i nadále ztěžuje, avšak mnohem méně již vylučuje omezené použití násilí v různých zdaleka ne okrajových oblastech světa. Vietnamský konflikt navíc potvrzuje i větší možnosti eskalace konfliktu.

Čím je tato změna způsobena?

V posledních letech došlo k mimořádně intenzivnímu rozvoji nejúčinnějších prostředků jaderného napadení jak co do kvality, tak i kvantity. Obě strany dosáhly tzv. *overkill capacity*, která změnila možnost termojaderného zničení v jistotu. To má zcela protichůdné důsledky. Vztahy, které souvisejí přímo s nejvyšší částí spektra násilí, se stabilizovaly. Nejzazší prostředky násilí se současně stávají stále méně použitelnými a jejich odstrašující funkce zůstává věrohodnou jen pro mezní situace. Tím došlo k podstatnému zvýšení prahu všeobecné jaderné války. Hrozba, že bude těchto prostředků použito k odvrácení nebo zastavení omezené války se stává, na rozdíl od nedávné minulosti, méně účinnou. To objektivně zvětšuje možnosti vedení omezených válek k dosažení omezených politických cílů.

Hrozba *hromadnou odvetou* stále méně kryje nižší stupně násilí. K tomu je dnes zapotřebí adekvátnějších prostředků. V souvislosti s tím vzrůstá význam prostředků vedení ozbrojeného zápasu pod úrovní všeobecné jaderné války. S touto skutečností musí naše úvahy o možných modelech evropské bezpečnosti počítat.

Jde o to, že žádná strana nepřistoupí na systém, který by zásadně měnil poměr sil v její neprospěch nejen v rozhodujících prostředcích, ale i v prostředcích určených k vedení ozbrojeného zápasu na evropském válčišti.

A zde se skrývají hlavní nesnáze!!!

Vytvoření stability pod prahem všeobecné jaderné války by mělo být prvořadým zájmem všech evropských národů. Skutečným východiskem z této situace by mohlo být vytvoření systému bezpečnosti, který by byl založen na vojenské neutralizaci ohnisek napětí v Evropě. Stratégové Severoatlantického paktu a některých západoevropských zemí však spatřují záruku větší stability v zavedení jaderných zbraní i na nižších úrovních. V tomto směru pozorujeme různé, často i protichůdné úsilí uvnitř NATO.

To je zřejmě hlavní důvod, proč různé návrhy směřující k vojenské neutralizaci ohnisek napětí se nesesetkávají na Západě s příznivou odezvou (například Rapackého plán aj.). Vzhledem k dislokaci amerických vojsk v Evropě by totiž realizace takových plánů zasáhla značnou část palebné síly, o níž se v současné době opírá vojenský systém a strategie NATO. Jde o tisíce jaderných nábojů, pum a hlavic dislokovaných v amerických skladech v západním Německu.

Především v těchto prostředcích spatřuje strategie NATO faktor vyrovnávající poměr sil v Evropě, a tím i faktor větší stability.

Posléze k požadavku likvidovat vojenské pakty (NATO a Varšavskou smlouvu), které i nadále rozdělují Evropu a jejichž zachování a upevnění obsahuje bezesporu nebezpečí dalšího šíření jaderných zbraní (na NSR, a tím i na většinu evropských států).

Rozpuštění paktů je rovněž spjato s různými riziky, především s rizikem šíření jaderných zbraní budováním nezávislých jaderných sil dalšími evropskými státy, hlavně NSR. Tato rizika lze snížit na minimum, budou-li předem vytvořeny odpovídající předpoklady. Patří k nim odstranění těch negativních momentů, které provázely budování paktů a které patří zcela do arzenálu studené války. Šlo především o remilitarizaci západního Německa. Rozpuštěním vojenských paktů v Evropě při ponechání silně vyzbrojeného západního Německa s potenciálním nebezpečím vlastního jaderného zbrojení by mohlo dojít k uvolnění německého válečného potenciálu pro potřeby krajně nebezpečné nacionalistické politiky a k likvidaci i těch slabých záruk kontroly, které existují v rámci NATO. Velmocenské postavení podepřené jadernou mocí by podnítilo expanzivní tendence v Německu a narušilo by evropskou stabilitu.

Nezbytným předpokladem k nalezení skutečného řešení evropských problémů je vojenská neutralizace střední Evropy, a tím i obou částí Německa. K takovému řešení lze dospět postupnými opatřeními přijatelnými pro obě strany. Pak i likvidace vojenských paktů bude logickým krokem k zajištění evropské bezpečnosti, neboť dnešní systém bude nahrazen lepším.

Hledání cest k realizaci takového řešení by se mělo v teoretické práci vojenskopolitických odborníků věnovat více pozornosti než otázkám válečné eskalace, scénářům a hrám. A to nejen proto, že to je lidstvu prospěšnější, ale i proto, že to je mnohem složitější. Stoupání po žebříku válečné eskalace může probíhat automaticky na základě jednostranných opatření a činů, mírové řešení předpokládá vzájemně dohodnutý postup. Jeden z možných scénářů mírového řešení evropských otázek se pokusím načrtnout:

1. Kodifikace pozitivních výsledků dosavadního evropského vývoje (znamená především uznání existence dvou německých států, hranic na Odře — Nise).

2. Uzavření smlouvy o nerozšiřování jaderných zbraní, která by zahrnovala jak výrobu a předání, tak i spoluúčast nejaderných mocností na jaderných zbraních partnerů v paktech; smlouva by měla současně zahrnout zákaz použití jaderných zbraní proti státům, na jejichž území jaderné zbraně nejsou dislokovány.

3. Vytvoření celoevropské studijní skupiny, která by zkoumala oblasti možných dohod ve sféře politické, ekonomické, vědeckotechnické, kulturní a iniciativně by rozpracovávala a příslušným vládám doporučovala k řešení problémy, v nichž existuje shoda názorů, nebo u nichž jsou vytvořeny všechny předpoklady k takové dohodě jedním dnem dospět.

4. Uzavření dohod mezi Varšavskou smlouvou a Severoatlantickým paktem, které by umožňovaly prevenci krizí v Evropě — sem může být zahrnut pakt o neútočení mezi NATO a Varšavskou smlouvou a další opatření bránící rozpoutání omezených válek v Evropě.

5. Záruky jaderných mocností — SSSR, USA, Francie a Velké Británie — že nikdo v Evropě nebude vystaven vojenskému útoku, a vyhlášení společných i jednostranných opatření k potrestání útočníka (napomohlo by k záměně labilní rovnováhy odstrašování nadějnější rovnováhou záruk).

6. Zmrazení zbrojení ve střední Evropě na současné úrovni. Vojenské systémy by nebyly dále rozvíjeny a doplňovány novou vojenskou technikou.

7. Snižování vojenské úlohy obou částí Německa v paktech a tomu odpovídající redukce jejich ozbrojených sil.

8. Snižování počtu cizích vojsk na území obou částí Německa a tomu úměrné stažení konvenční i jaderné techniky.

9. Postupné oslabování struktury vojenských orgánů existujících paktů v Evropě.

10. Odzbrojení obou částí Německa — ponechání jen složek k udržování vnitřního pořádku a běžné ochrany hranic. Demilitarizované Německo by však nemělo být preferováno tím, že by za svou obranu neplatilo. Část národního produktu, blízkou té, kterou v současné době vydává na vojenské účely, by mělo odevzdávat do mezinárodního fondu pomoci rozvojovým zemím. Přispívalo by tak k odstranění bídy ve světě, a tím i k vytvoření bezpečnějšího světa.

11. Vytvoření kontrolního systému a kontrola středoevropského demilitarizovaného pásma, které by mohlo zahrnovat obě části Německa, ČSSR, Polsko i některé další státy.

12. Zákaz výroby zbraní ABC v demilitarizovaném pásmu.

13. Stažení všech cizích vojsk z Německa.

14. Vystoupení obou částí Německa z vojenských paktů.

15. Vytvoření celoevropského poradního a konzultativního orgánu (za účasti obou německých států) pro politickou, ekonomickou, vědeckotechnickou a kulturní spolupráci.

16. Likvidace Severoatlantického paktu a Varšavské smlouvy.

Je možno sestavit jiné pořadí i jiné scénáře. Zdaleka nemyslím, že tento scénář nejlépe odráží zájmy všech zúčastněných stran, a je proto nejrealnější. Postihuje však podle mého názoru to hlavní — odstranění stále latentního válečného ohniska z evropského kontinentu. Navíc se nijak zásadně nedotýká světového vojenského poměru sil. Existující širší vojenská rovnováha založená na poměru raketových jaderných potenciálů obou světových velmocí by zůstala zachována i po realizaci uvedených opatření. Demilitarizované pásmo ve střední Evropě, postupně rozšiřované i na jiné oblasti, by mohlo evropskou situaci dále stabilizovat, uvolnit síly a zdroje k řešení naléhavějších úkolů, a tím kladně ovlivnit světový vývoj, stát se předobrazem celosvětového řešení.

ZÁSADA SEBEURČENÍ NÁRODŮ

Miroslav Potočný

Zásada sebeurčení národů, pod níž se dnes v nejobecnější podobě rozumí právo každého národa svobodně rozhodovat o své nezávislosti a o svém hospodářském, společenském a kulturním rozvoji, patří k nejdůležitějším právním institucím soudobého mezinárodního práva. Vyhlášení této zásady v Chartě OSN, její pozdější rozvinutí v Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, a nakonec její zakotvení v Mezinárodních paktech lidských práv patří k *nejvýznamnějším úspěchům* při pokrokovém rozvíjení obecného mezinárodního práva v poslední době.

Zásada sebeurčení hraje závažnou úlohu při *zajišťování mírového soužití* mezi státy rozdílných hospodářských a společenských soustav. Skutečná pokojná koexistence států není myslitelná bez kolektivity svobodných a rovných národů, které samy rozhodují o svém politickém zřízení, o svém osudu a o svém budoucím zaměření.